

Jelka Ciglencečki

Miha Mazzini: *Duhovi*.

Založba Goga, Novo mesto, 2010.

V zadnjem letu so se vrstile novice, da so posamezne zgodbe, uvrščene v zbirko *Duhovi*, prejele različna priznanja v tujini. Zbirka je bila nominirana tudi za nagrado fabula in prav takšno nagrado bi si tudi zaslužila – nagrado za celotno zbirko. Čeprav kakovost zgodb niha, je zbirka konceptualno zelo domišljena. Zelo pogosto so zbirke kratke proze zbornik avtorjevih uspešnejših zgodb zadnjega časa, zgodbe zbirke *Duhovi* pa nam povezane pod pomenljivim naslovom skupaj sporočajo več kot posamezno.

Duhovi: naslov nam jasno sporoča, da bo tokrat Mazzini, ki zna v svojih delih slediti pravilom žanrov bolje kot večina slovenskih avtorjev, pripovedoval zgodbe o duhovih. Žanr je star, povezan z romantiko, z grozljivimi zgodbami, njegove korenine pa se izgublja v svinah ustnega izročila. Duhovi se radi pojavljajo tam, kjer nas najbolj prestrašijo, torej v naši neposredni bližini, v našem času in našem prostoru, zato ni čudno, da se tokrat pojavijo v sodobnih kuhinjah, na poslovnih zabavah in igrajo nogomet. Že od nekdaj nam duhovi pripovedujejo zgodbe o zločinih preteklosti, pogosto znajo napovedati tudi prihodnost. In tudi tukaj Mazzini strogo sledi pravilu žanra. Ko so travme zakopane tako globoko v nezavedno, da ne opazimo več, da zaradi njih tudi z našo sedanostjo nekaj ni povsem v redu, nam o njih lahko spregovorijo le še duhovi.

Zgodbe o duhovih spadajo med fantastično literaturo. Tzvetan Todorov trdi, da je fantastika neobstoja zvrst, ki se drži na elementu negotovosti – zgodbe so torej fantastične, dokler vztrajajo pri videzu, ki je drugačen od tega, kar velja za resnično, s fantastičnostjo pa je konec, ko se pusti razložiti kot čudežno (pravljico) ali “čudno” (razlaga je psihološka). Mazzini v svojih zgodbah ne posega v čudežno. Pravzaprav tudi o “čudnem” oziroma o fantastiki sploh lahko govorimo le v dveh zgodbah, ki pa sta med vrhunci zbirke in jo oklepata. Prva je začetna

zgodba z naslovom *Muhe*, ki je bila nominirana za nagrado Bristol Short Story Prize. Vsakdanje jutro, žena in hčerka se odpravljata od doma, sledi povprečen dan brezposelnega begunca iz Bosne, ki nemški ženi vrača njeno podporo z vlogo gospodinjca in se čudi, da ga še prenaša ("Morda pa tako dobro kuham, je pomislil in niti sence humorja ni bilo v njegovem vprašanju."). Nakupovanje, pobiranje hčerke v vrtcu, kuhanje. V tesnoben, a prepoznaven začetek zgodbe se krade grozljivo, ki je neobičajno, *unheimlich*, v podobi muh, ki sedajo nanj in ga spravijo v stanje odrevenelosti, da si ne upa niti dihati. Vse bolj nenavadno, čudno vedenje moškega dobi svoje pojasnilo: je eden redkih preživelih množičnega poboja. Iz jame, polne mrličev, se je rešil, ker se je pretvarjal, da je mrtev, in se ni zmenil za muhe, ki so se plazile po njem. Vse močnejšim spominom na dogodek sledi razrešitev. Nemška hčerka, ki si je po smrti dveh sinov in prve žene ne upa vzljubiti, premaga prepad med njima, ko izreče besedo iz njegove preteklosti: mašala. Travma je premagana in zgodba dobi enega redkih srečnih epilogov v zbirki.

Drugačna je zadnja zgodba zbirke, *V zidovih*, kjer nadnaravni pojav ni pojasnjen. Začetek je lahkoten, flirt na novoletni zabavi se izteče v priložnostni seks. A bližina dveh neznancev prebudi duha. Ženski je pred tremi leti umrl otrok, in ko se dotika moškega, se prek tega dotika prenaša tudi zvok malčkovega predsmrtnega kašljanja in stokanja. "Z vseh strani so naju obkrožale votline bloka, stanovanja z osamljenimi telesi, med nama pa ni bilo prostora niti za misel, marveč le za jok otroka v meni." Morda se zgodba ne razreši, ker je smrt otroka tisto najhujše, kar nas lahko doleti, in je vsaka "razlaga" neustrezna? Če v prvi zgodbi otrokova ljubezen očeta odreši, mati v zadnji zgodbi ne more pričakovati ničesar, razen ponavaljanja travme, poslušanja otrokovega joka, ki ga lahko sliši le s pomočjo naključnega neznanca.

V ostalih zgodbah ostane trdna zgradba kratke zgodbe s presenetljivim zasukom na koncu, fantastičnih elementov pa na prvi pogled ni nikjer več. Toda občutek nedomačnosti, grozljivega, strašljivega, *unheimlich*, ostaja. Če nam srha po žilah ne naženejo le personificirane demonične sile (čudežno), temveč je po navadi še bolj strašljiv fantastičen pojav tisti, ki ostane nerazložen (recimo jok otroka v zidovih), se zdi, da je v tej zbirki narejen še en korak naprej. Tu je v večini zgodb na prvi pogled umanjkal celo fantastičen pojav, pa vendar je grozljivo občutje ostalo. Zdi se, da je Mazzini z zbirko dokazal, da je naša sedanost dovolj fantastična in grozljiva že sama, tako da so duhovi v zgodbah o duhovih postali povsem odveč. Kaj je bolj srhljivo od spoznanja, da so pravi duhovi našega časa živi mrtveci, ki sedijo z nami na vlaku, ki imajo urejene osebne dokumente, še

več, marsikdo celo velja v družbi za zgledno urejeno osebo? Da bi napisal res srhljivo zgodbo o duhovih, avtor celo besede "duh" ne uporablja več. Samo še tu in tam je kak junak (samo)označen za duha. Vojni zločinec iz zgodbe *Organizem*, ravnokar izpuščen iz haaškega zapora, se opiše: "Med presedanjem v Düsseldorfu sem se počutil kot duh med svojo prvo vrnitvijo." Njegov nekdanji pajdaš mu odkrito pove: "Mojster, nihče te noče tukaj. Nihče te ni čakal. Duh si, spomin." Tudi če teh dveh stavkov v zgodbi ne bi bilo, bi bilo jasno, da imamo pred sabo osebo, ki se po zemlji potika precej dlje, kot bi bilo treba. Telo še hodi naokoli, duša pa je že dolgo mrtva, živi le še za upanje po odpuščanju, ki hitro ugasne. Samomor je torej le formalnost, ki jo bo junak gotovo v kratkem opravil. In večina junakov *Duhov* so takšni zombiji, ki jim gospodujejo različne fobije, shizofrenije, depresije in nerazrešene travme.

Ob ranah iz balkanske vojne zombije največkrat rojevajo travme iz otroštva, odnosi med starši in otroki, predvsem je v ospredju lik matere, ki jo že iz romana *Kralj ropotajočih duhov* pa tudi iz zbirke kratke proze *Trenutki spoznanja* poznamo kot antipod požrtvovalne cankarjanske matere. Najbolj nedolžno sta materin egoizem in posesivnost prikazana v zgodbi *Trenutek spočetja*, v kateri sin po materini smrti poskuša iz njenih fotografij izvedeti kaj več o očetu. Oče, katerega imena mu mama nikoli ne izda, ostane le kot senca fotografa na fotografijah maminega prvega obiska morja. Zares pošastna je mama v zgodbi *Armade*, ki pusti sina pri njegovi bolni in vedno nejevoljni babici, za katero mora skrbeti, za nameček pa še oba psihično in fizično muči; bolno posesivna je mati iz zgodbe *Prekleta zdravila*. Na drugi strani imamo tudi očeta, ki bi si želel nazaj svojo hčerkico, ki se je odločila, da bo raje fant (zgodba z naslovom *Duh*, ki je pravzaprav edina, kjer duha nimamo – hčerka je srečna v vlogi sina, oče sicer še z obžalovanjem goji spomine na ljubko hčerko, a se tudi s sinom dobro razume), ter sina, ki se ne more odreči psihičnemu mučenju svojega dementnega (pred tem pa gospodovalnega in neljubečega) očeta (zgodba *Pride taka noč...*, po kateri je bil narejen tudi z vesno nagrjeni kratki film *Obisk*).

Kot za Ivana Karamazova so za avtorja dokaz za obstoj zla in neobstoj Boga očitno otroške solze. Otrok je ključna točka vsake zgodbe (razen zgodbe *Organizem*), njegovo trpljenje je tisto, kar je zares grozljivo. Tako kot v svojih kolumnah se je tudi v *Duhovih* Mazzini pokazal kot izjemno družbeno angažiran avtor, ki razkriva rane sveta, včasih nakaže tudi način zdravljenja. Morda je to duh današnjega časa – če je bila etika v devetdesetih letih prejšnjega stoletja praviloma interpretirana kot moraliziranje, je danes vse drugače. Predvsem prozni avtorji se redko

izognejo družbenim problemom, v nasprotju s tem, kar bi si lahko predstavljali pred desetletjem, pa so prav to tudi najbolj brane knjige. Paleta je pestra – od Vojnovića z bestsellerskimi *Čefurji* do drugih zvezd slovenske proze: Andreja Blatnika, Aleša Čara, Dušana Čatra, Nejca Gazvode, Mojce Kumerdej, Vinka Möderndorferja, Andreja E. Skubica, Suzane Tratnik, Ferija Lainščka ... in seznam s tem seveda ni končan. Čeprav so teme pogosto celo identične (recimo izključevanje homoseksualcev, vojni zločini, problem izbrisanih), avtorski slogi ostajajo več kot prepoznavni, skupno platformo bi morda še najlažje označili za realizem. Vrnitev socialnega realizma? Morda, če z oznako ne prenesemo tudi vseh značilnosti socialnega realizma, kot smo ga poznali v 20. stoletju. Danes se našeti avtorji gotovo ne osredotočajo le na opise ekonomsko najbolj deprivilegiranih slojev, temveč jih zanimajo težave družbe v celoti. Da lahko oznako socialni realizem uporabljamo samo v res najširšem pomenu, priča že to, da jo tukaj uporabljamo za zgodbe o duhovih. Toda število kakovostnih del in avtorjev angažirane literature narašča, tako da skoraj ne moremo dvomiti, da bo ta ena osrednjih tem tudi v naslednjih letih – tako literature kot literarne kritike, kakšno oznako ji bo slednja prilepila, pa je seveda stvar prakse najbolj uveljavljenih piscev.

In kaj je prepoznavna značilnost Mazzinijevega sloga? Ob obrtniški spretnosti in poznavanju žanrskih zakonitosti tako fantastike kot kratke zgodbe, zaradi katerih bo bralec že na začetku zgodbe razmišljal, s čim ga bo avtor šokiral na koncu (in redko uganil), je to gotovo lakoničnost, kleščanje besed do golega skeleta, ki nosi zgodbo. Si lahko predstavljate Mazzinija, ki natrosi v stavek kakšno metaforo ali primerjavo? Več kot en pridevnik? Stavek je zbrušen do popolnosti, ob skeletu zgodbe s prese-netljivim obratom si avtor dovoli kvečjemu kak manjši predah v zgodbi, da pusti do besede pozornemu, duhovitemu, pogosto ciničnemu opazovalcu, ki ga prepoznamo tudi v njegovih publicističnih delih: "Umaknil sem se človeku, ki je govoril sam s sabo, jasen znak duševne zmedenosti v letu, ko so me zaprli, zdaj pa splošen pojav. Ušesa s slušalkami, usta brez cigaret."

Zbirka *Duhovi* vsebuje nekaj najboljših kratkih zgodb Mihe Mazzinija. Odlične so *Muhe*, *Organizem*, *Pride taka noč...*, *Trenutek spočetja* in *V zidovih* (zgodbo *Dekliška noč* bi morda lahko tudi izpustili). Dobrih sto strani debela knjižica gotovo ni lahkotno branje, ki bi vas zvečer uspavalo, a je verjetno ena najprepričljivejših slovenskih proznih knjig zadnjih let.